

Kursusbeskrivelse

Musikalsk interaktion i demensomsorgen

Information til ledelse og kursusansvarlige

Hanne Mette Ridder og Julie Krøier

Aalborg Universitet

Introduktion

Undervisningsmaterialet til kurset om *musikalsk interaktion i demensomsorgen* er udviklet for at imødekomme en stigende efterspørgsel på kursusmateriale til undervisning af medarbejdere i hvordan *de* kan integrere musik i den daglige demensomsorg på plejehjem. Kurset er bygget op med intensive kursusgange fordelt over 2-3 måneder. Fokus for undervisninger er på *hvordan* musik bidrager til en personcentreret demensomsorg og hvordan medarbejdere kan interagere med demensramte gennem musik – så musik bruges på en kvalificeret og bevidst måde, afstemt til den enkelte person med demens. Medarbejderne får indblik i grundlæggende mekanismer ved musikanvendelse ud fra en forståelse af musik som samværsform. Det udbygges i det teoretiske grundlag for metoden som er indlejret i det sammensatte begreb *personafstemt musikalsk interaktion* – i det følgende forkortet til PAMI og beskrevet i bogen *Stemning. Musikalsk interaktion i demensomsorgen* (Ridder & Krøier, 2022).

I PAMI tages udgangspunkt handlinger eller samhandling som vi alle kender til, men som i hverdagen sjældent bruges bevidst og målrettet eller sættes ord på. Kompetencer i PAMI fås gennem en integration af viden, sprog og kropslig erfaring. Undervisningsmaterialet er udviklet på Aalborg Universitet af musikterapiforskere i samarbejdet med inspirerende og dygtige kolleger i tværfagligt samarbejde. Medarbejdere har ikke nødvendigvis et fagsprog til at beskrive anvendelsen af musik, og vi vil derfor gerne fremhæve:

- at mange medarbejdere allerede bruger musik og musikalsk interaktion i vidt omfang, og hvis ikke i professionelle sammenhænge, så i andre sammenhænge. Deres viden er vigtig at tage udgangspunkt i og synliggøre for dem selv og de øvrige deltagere i undervisningen.
- at nogle medarbejdere har brug for ekstra støtte til at komme i gang med at bruge musik og afstemme sig musikalsk, og kan have mange barrierer mht. at synge. Det er vigtigt at anerkende en eventuel blufærdighed og at det for nogle er grænseoverskridende at gå ind i et nonverbalt og musikalsk kommunikativt felt.

Hovedtema	Viden	Færdigheder til at ...
Musik og demens	<ul style="list-style-type: none">• Demens og kommunikation• Krops- og stemmeudtryk• Musik og sang• Stemmen som instrument• Forskning i musik og demens	<ul style="list-style-type: none">• vurdere eget og andres stemmeudtryk ud fra musikalske parametre• vurdere fordele og ulemper ved at bruge sang og musik
Ramme	<ul style="list-style-type: none">• Musik, hjerne og sanser• Høre- og kropssanser• perception, perspektiv og virkelighed• Tryghed og genkendelse• Musikalsk cuing	<ul style="list-style-type: none">• anvende musik og sang til at skabe tryghed og rammesætte en aktivitet• anvende enkle plejesange til at guide borger• anvende musik til aktivitet
Regulering	<ul style="list-style-type: none">• Kognitive funktioner• Sansemotorisk tilgang• Arousalregulering• Musikalsk regulering• Sang i plejen	<ul style="list-style-type: none">• vurdere hvordan arousal, præferencer og grad af demens har betydning for hvordan musik opleves• anvende sang og musik til arousalregulering
Relation	<ul style="list-style-type: none">• Personcentreret omsorg• Psykosociale behov, VIPS og TIPS• Følelsesmæssig afstemning• Personlig musik• Musikomsorgsplan	<ul style="list-style-type: none">• relatere Kitwoods personcentrede teori til brug af musik• afstemme sig til personen med demens og tilpasse sin kommunikation• anvende sang i gensidig kommunikation• anvende musik og sang til at imødekomme psykologiske behov• planlægge, gennemføre og evaluere indsatser som formuleret i musikomsorgsplanen

Tabel 1. Mål for undervisningen mht. at øge viden og skabe nye færdigheder for den enkelte medarbejder.

Formål og læringsmål

Det overordnede formål med undervisningen er at sikre trivsel ved at øge faglige kompetencer. Det mener vi kan gøres ved at inspirere og motivere til nye handlingsmåder, og sikre at de forankres i hverdagskulturen. På den måde forandrer den nye viden praksis, og de nye praksisser forankres i et nyt meningsgivende fagsprog. Det vil i bedste fald føre til ikke bare en forandring af den enkelte medarbejder, men en forbedring af omsorgskulturen til gavn for personen med demens. Det kan formuleres i følgende fire formål:

- Sikre trivsel for borgere med demens og medarbejdere i demensomsorgen
- Forebygge vanskelige pleje- og omsorgssituationer – herunder mindske adfærdsmæssige og psykiske symptomer ved demens og anvendelse af psykofarmaka
- Øge faglige kompetencer, styrke tværfagligt samarbejde og fremme etisk forholdemåde
- Inspirere og motivere til nye handlingsmåder i en personcentreret forståelse af demens og forankre dem i hverdagskulturen

De mere specifikke læringsmål med undervisningen, øvelserne og den faglige sparring er at:

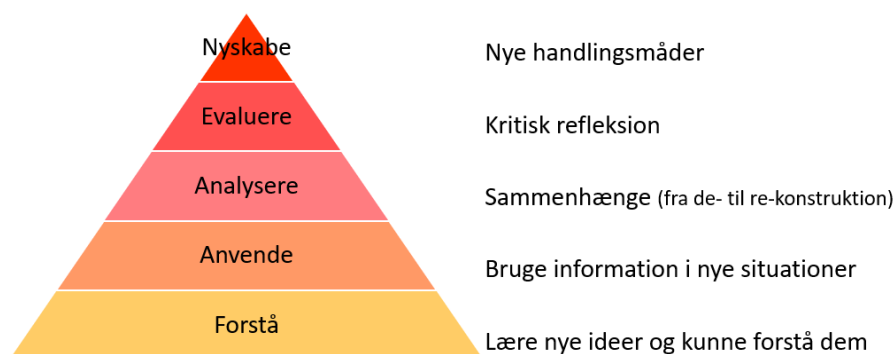
- øge medarbejdernes viden om brugen af musik til rammesætning, arousalregulering og relationelt samspil
- styrke kompetencer til at indgå i personafstemte musikalske interaktioner

Der tages udgangspunkt i musikkens potentiale til at skabe en tryk *ramme*, *regulere* arousal og skabe *relationelle* samspil mellem mennesker. I tabel 1 giver vi et overblik over mål for hvert af de fire temaer med henblik på at øge viden og skabe nye færdigheder for den enkelte medarbejder.

Facilitering af læring

På kurset får medarbejdere ikke blot får ny viden og lærer nye ideer, men bliver støttet i at anvende den nye viden og sætte den ind i en sammenhæng. Det giver dem redskaber til at planlægge nye indsatser, evaluere indsatserne og på sigt forankre nye handlingsmåder, i dette tilfælde hvor de integrerer personafstemte musikalske interaktioner i den daglige demensomsorg. Denne progression i læring er inspireret af Blooms læringstaksonomi og er i figur 1 gengivet trinvist, men kan også forstås som en cirkulær proces med udgangspunkt i oplevelsesmæssig- og transformativ læring hvilket uddybes i teoribogen (Ridder & Krøier, 2022).

Målet med et fælles teorifundament, øvelser og faglig sparring i praksis er at styrke og bevidstgøre medarbejderne i de gode erfaringer, de allerede har, og herigennem give dem ejerskab, en følelse af mestring samt inspirere dem til at udvide deres handlingsmåder og afprøve nye initiativer. Kurset er tilrettelagt så teori og praksis integreres, og derfor inddrages medarbejderen på både et individuelt og et fagligt plan, og undervisningen foregår både med teori, afprøvning i praksis og formulering af oplevelsesbeskrivelser. Da medarbejdere intuitivt bruger musikalsk interaktion i kontakten med borgeren, men ofte ikke er bevidste om deres tilgang, styrkes og udvikles deres færdigheder gennem bevidstgørelse ved hjælp af de øvelser der netop forbinder praksis og teori.

Figur 1. Læringsmål for den samlede undervisning

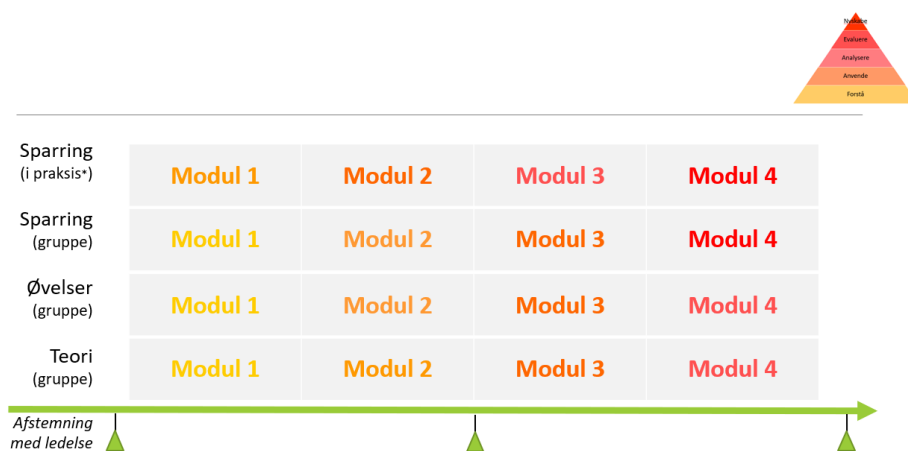
Medarbejdernes eget forhold til musik har betydning for hvordan de vælger musik eller indgår i musikalske interaktioner. Det er væsentligt at medarbejderne får forståelse for at den måde, de selv bruger musik i hverdagen, ikke altid er hjælpsom for andre, men også at de får færdigheder til at vurdere hvordan og hvornår musik er gavnligt. Da den enkelte medarbejder må sætte sig selv i spil i øvelserne for at blive bevidst om egne handlingsmåder, og må kunne reflektere over og ændre dem, betyder det at deltageren vil udvikle og forandre sig. Medarbejdere der deltager i undervisningen, skal have mod på en sådan forandring. Nye måder at integrere musikalske interaktioner efterfulgt af faglige refleksioner kan på sigt inspirere øvrige medarbejdere, som ikke har deltaget i kurset, til at bruge sang og musik. Det vil skabe en ændring i omsorgskulturen med et udvidet fagsprog og med nye måder at forstå og udføre sit arbejde på.

Kursets struktur og tidsplan

Undervisningen i de fire *temaer* (se tabel 1) er bygget over fire *moduler* som hver indeholder følgende *undervisningsformater*: 1) teoriundervisning, 2) øvelser, 3) faglig sparring af praksis i gruppe, og 4) faglig individuel sparring i praksis. Det svarer til i alt 8 timers undervisning og øvelser i gruppen, og herudover 8 timers faglig sparring om praksis og afprøvning i praksis. De 4 individuelle sparringstimer foregår på selve plejehjemmet hvor underviser følger medarbejderen og enten observerer eller inddrages i musikalske interaktioner. I gruppe-sparring gives plads til planlægning og fælles refleksion over de individuelle indsatser med udvalgte borgere.

For at sikre forankring kan de enkelte undervisnings- og øvelsesgange *ikke* gennemføres lige efter hinanden, men fx med en eller to timer ugentligt, således at hele forløbet varer 2-3 måneder. Det giver tid til at omsætte det lærte i hverdagen og til at afprøve de nye tiltag. Figur 2 er en illustration af strukturen for undervisningsforløbet med de fire moduler og fire undervisningsformater. Farverne viser en progression i læringsmål som starter med ny forståelse af viden (gul), til at kunne anvende og analysere, for til slut at kunne nyskabe ved at koble teori og praksis (rød).

Tidsplanen er fleksibel og kan tilpasses det enkelte plejehjem. Teori og øvelser kan holdes på et kursussted væk fra plejehjemmet eller på selve plejehjemmet, såfremt der er ro omkring undervisningen, og medarbejderne ikke forstyrres undervejs. Det kan det være en fordel at koble teoriundervisning og øvelser sammen, så øvelserne bliver aktive pauser og refleksionsrum undervejs i teoriundervisningen. I det tilfælde kan undervisningen struktureres så øvelser og teori afholdes med to timer i træk. Teori og øvelser kan også adskilles så de fx afholdes tirsdag og torsdag i samme uge. Herudover er der sparring fire gange i gruppen og fire gange individuelt. Den individuelle sparring foregår i praksissituationer sammen med hver enkelt medarbejder og integreret i dagligt pleje- og omsorgsarbejde. Medarbejderen behøves derfor ikke at blive taget ud af vagtplanen.

Figur 2. Struktur for undervisningen illustreret med fire undervisningsformater for hvert modul og med progression i læringsmål.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Sparring (i praksis)			6		6			6		6
Sparring (gruppe)			1		1			1		1
Øvelser (gruppe)	1	1		1		1				
Teori (gruppe)	1	1		1		1				

Afstemning med ledelse

Tabel 2. Eksempel på tidsplan og antal timer for undervisning af 6 medarbejdere i 10 uger

Tabel 2 er et eksempel på en tidsplan hvor undervisningen afholdes over 10 uger med 2 timers undervisning i 8 af ugerne, og med en uges pause to gange i sidste del af forløbet for at give plads til at afprøve i praksis. I eksemplet deltager seks medarbejdere. Tallene angiver antal timer til henholdsvis teoriundervisning, øvelser og sparring. Et 10 ugers undervisningsforløb med 6 medarbejdere svarer til 36 timer for underviser og 16 timer for hver deltager. Herudover afsættes tid til møder med ledelsen. Gruppen af seks medarbejdere er samlet i 12 timer, og er således taget ud af vagtplanen i de timer. I de resterende 6x4 timer foregår den faglige sparring for hver af de 6 medarbejdere som en del af deres daglige arbejde.

Underviser

Teoriundervisningen varetages af en musikterapeut med en 5årig kandidatuddannelse i musikterapi som er certificeret til at undervise i PAMI. Musikterapeuten er enten allerede ansat på plejehjemmet eller i kommunen, eller er købt ind til opgaven som konsulent – evt. i tilknytning til yderligere musikterapeutisk indsats.

Deltagere

Som *udgangspunkt* er materialet udarbejdet til social- og sundhedsassistenter (SSA) som arbejder med personer med moderat til svær demens. Det forventes at deltagerne har kendskab til e-læringsprogrammet ABC-demens¹ fra Nationalt Videnscenter for Demens, og at de således er fortrolige med personcentreret omsorg. Desuden at de har kendskab til Sundhedsstyrelsens materiale fra Demensrejseholdet². Det er vigtigt at fremhæve at der ikke er krav om at deltagerne har særlige musikalske kompetencer. Der lægges der vægt på at skabe et trygt rum i undervisningen, så deltagerne kan arbejde med egen stemme og skubbe til grænserne for at bruge sang i omsorgen.

Det anbefales at deltagerne er en mindre gruppe medarbejdere fra samme afdeling på et plejehjem som kender hinanden (fx 6-8 medarbejdere). De kender i så fald de borgere der gives faglig sparring på, og har en fælles indsigt i de situationer der tages op. Det gør det nemmere at omsætte viden fra undervisningen direkte i arbejdsmiljøet og kunne opbygge et fælles fagsprog for anvendelsen af PAMI i omsorg, pleje og aktiviteter.

For at sikre læring og tværfagligt samarbejde kan det være en fordel at andre faggrupper end SSA deltager i kurset, fx social- og sundhedshjælpere, sygeplejersker, pædagoger og ergo- og fysioterapeuter. Desuden kan teorikurset åbnes for ekstra deltagere herunder for medarbejdere i ledelseslaget. Hvis flere end de 6-8 deltagere er med til teoriundervisningen, foregår det uden øvelserne som der arbejdes med til en separat øvelsesgang med den lille gruppe af deltagere for at sikre at der skabes et trygt læringsrum.

Hvis medarbejdere fra forskellige vagter deltager, er det vigtigt at mindst en af deres kolleger medvirker så de har mulighed for sammen at afprøve og videreudvikle praksis. Det optimale ville være at alle medarbejdere fra en arbejdsplads deltager i alle kursets elementer, men forskudt over tid, og gerne så en udvalgt gruppe nøglepersoner starter.

¹ ABC-demens: <https://videnscenterfordemens.dk/da/abc-demens-gratis-e-learning>

² Demensrejseholdet: <https://www.sst.dk/da/Viden/Demens/Demensrejsehold>

Ledelse

Det er nødvendigt at undervisningen planlægges med stedets ledelse, og som en del af tidsplanen aftales møder før, midtvejs og efter forløbet. Ved første møde aftales følgende med ledelsen:

- en detaljeret tidsplan for undervisning, øvelsesgange og sparring med angivelse af dato og medarbejdere (se bilag 1)
- reservation af egnede lokaler
- at medarbejderne kan deltage uforstyrret og ikke samtidig skal passe telefon, alarmer osv.
- særlige forhold vedr. sparring i plejen (fx særlige tilladelser, hygiejne-restriktioner, erklæring om tavshedspligt, påklædning, og eventuel brug af uniform når underviser deltager i praksis).

En tidsplan der samtidig kan fungere som en aftaleplan, kan downloades fra pami.aau.dk

Dato, kl.	Medarbejdere eller deltagere
Møde med ledelse (1)	
Modul 1. Teori	
Modul 1. Øvelser	
Modul 1. Faglig sparring	
Modul 1. Sparring i praksis	Medarbejder 1:
	Medarbejder 2:
	Medarbejder 3:
	Medarbejder 4:
	Medarbejder 5:
	Medarbejder 6:

Fysiske rammer for undervisning

Til teoriundervisningen er der brug for et undervisningslokale med mulighed for at vise PowerPoints og afspille musik. Til de fire øvelsesgange skal det være muligt at synge, spille musik og bevæge sig rundt uden at forstyrre andre – og uden at blive forstyrret af alarmer og telefoner.

Etik

I den faglige sparring i gruppen er det vigtigt at medarbejderen fortæller om sine erfaringer med at bruge musik med de borgere, de aktuelt arbejder med. Medarbejderen må ikke bryde sin tavshedspligt, og må derfor fortælle om en given situation på en måde så borgerens identitet ikke afsløres, medmindre det er en medarbejdergruppe der arbejder med samme gruppe borgere. Både medarbejdere og underviser har tavshedspligt når det gælder personhenførbare viden der deles i gruppen.

Teori og deltagerhæfte

Teorien er struktureret i fire PowerPoint-præsentationer med omkring 30 dias i hver. Frem for at udlevere samtlige PowerPoints til deltagerne, får de hver et *deltagerhæfte* som indeholder hovedpointer fra teorien. På hjemmesiden pami.aau.dk kan Musikomsorgsplan og skema til musikpræferencer downloades.

Øvelser

De fire øvelsesgange giver mulighed for træning i et trygt rum, og som støtte til at deltagerne bruger musikalske interaktioner med borgerne. En faglig bevidsthed hos den enkelte styrkes ved at udfolde de faglige begreber på mange forskellige måder, gennem gentagelser og repetition, og ved at koble teori og praksis. I starten af kursusforløbet indgår en del skriftlige øvelser i *deltagerhæftet*. Gradvist foregår flere øvelser på "gulvet" med musik og egen erfaring. Øvelserne sigter på at træne medarbejderne i at bruge musik og musikalsk interaktion til henholdsvis at rammesætte, regulere og skabe relationer samt øge sensitivitet på et sansemotorisk niveau og i nonverbal kommunikation. Medarbejderen forventes derfor også at arbejde med sit

eget forhold til musik og at få indsigt i stemmen som instrument. I starten kan det måske virke overvældende for deltagerne med de nye faglige begreber, men jo mere teori og begreber gentages og forbindes med praksis, jo større chance er der for at det bliver integreret som en faglig bevidsthed.

Faglig sparring i praksis, gruppe

I undervisningen indgår fire gange med faglig sparring i gruppe hvor der planlægges initiativer som medarbejderen kan afprøve i praksis og efterfølgende evaluere. Der er således hjemmeopgaver med *musikomsorgsplanen* som udgangspunkt. Baggrunden for den faglige sparring er de taxonomiske læringsmål som indgår i figur 1 og hvor der formuleres en, så det lærte materiale kan anvendes i relevante sammenhænge. Det kræver analyse af behov og muligheder, og herefter evaluering. Med tid til faglig sparring er det muligt gennem fælles refleksion at omsætte og forankre det lærte for at kunne nyskabe. Hver sparringssession varer en time, og den første gang kan evt. afholdes efter teorigennemgang 1 og 2, således at der her er en lille forskydning i modulerne som det fremgår af figur 2.

Faglig sparring i praksis, individuelt

Den individuelle faglige sparring foregår i praksis. Dvs. at underviser/musikterapeut er med deltageren på arbejde i alt fire gange i en time. Her arbejdes videre med ideer til hvordan musik kan bruges i konkrete plejesituationer og med konkrete borgere. For at kunne afstemte sig til en borger er det nødvendigt at kunne være nærværende som medarbejder. Den enkelte medarbejder skal derfor også have et rum til at reflektere over og gå i dybden med forhold som det kan være svært at tage op i en gruppe. Det kan fx være sårbart at justere på måden at bruge sin stemme på. Der kan endvidere arbejdes med at få nye perspektiver på vanskelige plejesituationer, og hvor underviser er med og observerer selve situationen. Det åbner for nye forståelser som ligeledes kan bringes videre i løsningen af andre plejeopgaver. Det giver mulighed for at arbejde med både udfordringer og potentialer

For medarbejdere der ikke er vandt til musikalsk interaktion kan det være en stor hjælp hvis underviser/musikterapeuten går konkret ind i situationen og viser hvordan fx sang og nynnen kan bruges til musikalsk cuing, arousalregulering eller som kommunikation. Når underviser sammen med medarbejderen planlægger en musikalsk interaktion med en bestemt borger, er det vigtigt at det er realistisk at gennemføre for både borger og medarbejder. Såfremt det føles urealistisk, abstrakt og forvirrende for medarbejderen, vil det heller ikke virke for borgeren. Til den faglige sparring sættes ord på hvad der skal til for at medarbejderen føler sig tryk.

Oplevelsesbeskrivelser

Fokus på deltagernes ressourcer og potentialer opnås bl.a. ved at der hver øvelsesgang arbejdes med *oplevelsesbeskrivelser* hvor deltagerne med hjælp fra underviser sætter ord på gode oplevelser med musik i omsorgen, og til at gøre beskrivelsen indsigtsgivende for andre. Tema for oplevelsesbeskrivelser for hver af de fire øvelsesgange. Læringsmål for oplevelsesbeskrivelser:

- Blive bevidst om de situationer der *allerede* fungerer
- Styrke medarbejders egne ressourcer
- Træne en opmærksomhed på og et sprog for ubevidste handlinger, nonverbal kommunikation og musikalsk interaktion
- Få perspektiv på detaljer i dagligdagshandlinger og et redskab til at dele oplevelser i et fagligt forum

Musikomsorgsplan

Musikomsorgsplanen er en systematisering af medarbejdernes indsats, og skal ses som en hjælp til at planlægge og analysere nye tiltag. Skemaet er struktureret så medarbejderen blot kan sætte krydser ved de relevante punkter, så det er nemt og overskueligt at dokumentere og implementere nye tiltag, og eventuelt at blive klogere på tiltag der allerede er sat i gang. Det vigtigste her er ikke lange beskrivelser, men korte registreringer af hvilke situationer der er tale om, hvor de foregår, hvilken musik der benyttes, og endelig hvilken funktion musikken har. Musikomsorgsplanen indgår i deltagerhæftet og kan også downloades fra pami.aau.dk, ligesom den og det øvrige uddybes i bogen *Stemning*. Musikalsk interaktion i demensomsorgen.

Kursusbeskrivelse: Musikalsk interaktion i demensomsorgen

©Hanne Mette Ridder og Julie Krøier, 2022

Forsideillustration ved Charlotte Pardi

Institut for Kommunikation og Psykologi, Aalborg Universitet

Med støtte fra Velux Fonden og Alzheimerforeningen

www.pami.aau.dk